

דבר בית ההוראה

אנו שמחים להגיש בפניכם שוב את הגיליון המיוחד של "בית ההוראה" בראשות מורינו הגאב"ד שליט"א לקראת חג הסוכות הבעל"ט.

"בית ההוראה" כבר מזמן הפך לכתובת המרכזית של תושבי העיר הבאים לקבל עשה ותושייה ולשאול דבר ה' זו הלכה ובע"ה בעתיד הקרוב נוכל להיות אנשי בשורה בדבר התפתחות בית ההוראה והקמת משכן קבע כנאה וכיאה למטרה חשובה זו.

בגיליון הנוכחי אנו זוכים להתחדש עם מדור חדש ומיוחד בשם "משנת התלמידים" במסגרתו נביא מאמרי ופסקי הלכה מפני הרבנים הגאונים שליט"א תלמידי מורינו הגאב"ד שליט"א אשר זכו ליצוק על ידו מים חיים בבחינת טופח על מנת להטפח ללמד את עם ה' את דבר ההלכה הצרופה המסורה לנו מרבותינו מדור דור.

כמידי גיליון גם הפעם זוכים אנו לבידורי הלכה מאת מורינו הגאב"ד שליט"א, והפעם באופן מיוחד גם לדברי אגדה מיוחדים על החילוקים בין קדושת שבת לקדושת יו"ט שנאמרו בשנה זו בדרשת שבת שובה במקלות עם.

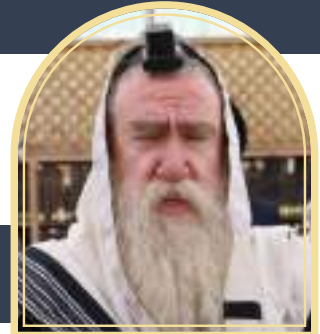
גם זכינו הפעם למדור רחב וייחודי של הלכה למעשה בארבעת המינים מאת מרן עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א אשר כל הרואה אומר ברקאי.

תודתנו נתונה לנציגי "בני תורה" בעירנו על הסיוע והאווון קשבת לכל צרכי בית ההוראה, ויבורכו על כך מן השמים

בברכת המועדים

משולחן גבוה

פסקים, הליכות והנהגות בענייני יו"ט שחל בשבת
מהוקט מכתבי מרן הגאב"ד הגאון הגדול
רבי מרדכי גרוס שליט"א

הלכות יו"ט שחל בשבת בתפלה וקידוש

יום השבת ויקדשהו", כמו"כ ביו"ט גם ראוי להזכיר "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועד, דבזה מזכיר קדושת היום [תשובות והנהגות ח"ב סי' עב].

כתב במ"מ, ודע שאין קידוש יו"ט דבר תורה, כנראה למד מהא שהר"מ לא הזכיר שיש לקדש בליל יו"ט מדין זכירה, ומהא למד שלמדים קידוש יו"ט מבשבת אבל לא מה"ת, וכ"ה במג"א רע"א סק"א מהמ"מ, ומשנ"ב שם סוסק"ב, א"ר שם הקשה על המג"א [וכן הפמ"ג רצו א"א ס"ק יא] שבעל הלכות גדולות כתב דרשה "זכור את היום השבת לקדשו" אין לי אלא שבת, חג המצות מנין ת"ל "למען תזכר את יום צאתך" [דברים טז ג], חג השבועות מנין, ת"ל "זכרת כי עבד היית בארץ מצרים ושמרת ועשית" [דברים טז ז], חג הסוכות מנין, ת"ל "זכרת כי עבד היית במצרים ויפדך ה' אלקיך" [שם טז יב]. וכתב שאולי כוונתם על ר"ה, או שס"ל שהפסוקים אסמכתא, וכ"ה בברכ"י, חת"ס פסחים קב ב ביאר את המג"א, וכן בקובץ שיעורים ביצה או' יא.

נברר ביו"ט שחל בשבת, שבקידוש נכלל יו"ט ושבת, ושכח להזכיר אחד מהם, האם צריך לחזור גם על מה שהזכיר לראשונה.

דעת הרמב"ם שחייב קידוש ביו"ט אינו מן התורה

א. חייב קידוש ביו"ט אם הוא מן התורה, ר"מ הל' שבת פכ"ט ה"א "מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר (שמות כ' ח') "זכור את יום השבת לקדשו", כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש וצריך לזכרו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה". בקידוש יו"ט כתב הר"מ שם הל' יח "כשם שמקדשין בלילי שבת ומבדילין במוצאי שבת, כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין במוצאייהן ובמוצאי יום הכפורים, שכולם שבתות ה'", ובהל' כא "בליל יו"ט מקדש על היין כבשבת וכו', וכן ביו"ט מקדש קידושא רבא כדרך שמקדש בשבת".

הר"מ הזכיר שם על כל מועד להזכיר שם המועד המיוחד לו, ויל"ע אם הוי לעיכובא, או סגי דמזכיר המועדים, חזינן ביום שאומרים "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" ולא מזכירים המועד, בשבת ביום מזכירים על כן ברח' ה' את

הערות למעשה
בכשרות ארבעת המינים
עמוד 7

הגאון רבי דוד יצחק מנדלבוים שליט"א
בדין ירידת גשמים לסוכה
במדור "מסורת ההלכה"
עמוד 9

דרשת שבת שובה
ממורינו הגאב"ד שליט"א -
חלק האגדה
עמוד 4

דעת הריטב"א שזהו חיוב מן התורה

ב. אמנם בריטב"א [מ"ק יט א] מבואר שהוא מה"ת, מהיקש דלא כתיב בהו אות והוקשו לשבת, כדכתיב "אלה מועדי ה'" [ויקרא כג ד], ומדכתיב "אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם" [שמות לא ג], וגם היה אפשר לומר שהוא כוונת הר"מ כשם שמקדשין בשבת וכו', שהוא משום היקש דהריטב"א. כדעת הריטב"א כ"ה דעת המהר"ם מרוטנבורג בתשבץ קטן סי' תקסד [הובא במג"א תקיז סק"ג], שיט"מ ביצה ד ב, שהבדלה ביו"ט מה"ת וא"כ כ"ש קידוש. וכן הגהות אמרי ברוך סי' רנ, מנ"ח לא או"א, ועמק ברכה קידוש או' ופקפקו על המג"א, מהר"ם מרוטנבורג ס"ל שבר"ה קידוש היום הוא גם מה"ת [הובא במג"א תקצו ס"ק ל]. וגם בקידוש ביו"ט דעת רבים מהראשונים שהוא מה"ת [שאלות ותירו' שאלתא נד, רשב"ם פסחים קיז ב, סמ"ג מ"ע כט], וצ"ע מש"כ אבנ"ז או"ח סי' ב או' לח שלא ראה פוסק שקידוש יו"ט מה"ת.

נפק"מ למעשה ממחלוקת הראשונים

ג. נפק"מ אי מעכב שתיית המקדש, דמבואר שו"ע רע"א סעי' יד דראוי לחוש לדעת הגאונים שאם לא שתה המקדש לא יצא, וכתב הפמ"ג עא משב"ז ס"ק יח שהוא רק בדאורייתא, ע"ש.

ד. גם נפק"מ לגבי הנידונים שיבוארו דאם הוי ספקא בדאורייתא יחזור, והרי בשבת כיון שהזכיר בתפלה יצא יד"ח. אמנם י"א שבשבת לא יצא יד"ח, כי לא מזכירים יצ"מ בתפלה, אבל ביו"ט הרי מזכירים יצ"מ, וא"כ הוי דרבנן [מנ"ח לא או' יא]. אמנם החת"ס סי' כא כתב שהוי כמכוין להדיא לא לצאת בתפלה כי רוצה בהידור על היין. אבל הישוע"י סי' רעא ס"ק ב, מחה"ש סק"ב, כה"ח בסי' רעא ס"ק כט, סבירא להו שאף בכיוון שלא לצאת קידוש יצא, בהא דהזכיר בתפלה, כי לא כתבו בפסוק שצריך קידוש, וסגי בהזכרה, ועי' תשובות מהר"ם שיק או"ח הוספה ה, ותה"ד רע"א סק"א פקפקו ע"ז, - וביה"ל רעא דב"ה מיד כתב שנכון להימנע מלצאת יד"ח בתפלה.

[קידוש של יו"ט הוא כשבת שאסור לאכול ולשתות קודם, ואף לא שתיית מים, ביו"ט שני במוצ"ש, משום הבדלה מותר לשתות מים, אבל משום קידוש אסור].

אמנם גם אם קידוש יו"ט דרבנן, אין זה סיבה שלא להזכיר שבת וחזור שלא צריך להזכיר יו"ט. - חזינן שיש שמזכירים שתיים, ואחד מהם עיקר.

ביאור בדעת הר"מ דקידוש ביו"ט הוא מדין שבת והנפק"מ מכך

ה. בספר משנת יעבץ או"ח סי' לח כתב בדעת הר"מ שקידוש יו"ט הוא מדין שבת, כמו שסיים הר"מ, "שכולם שבתות ה'", דיו"ט נקרא

שבת, כמבואר רש"י פסחים מו ב, וביצה ב ב, [כיו"ב בהתעוררות תשובה ח"א קכד כתב שמה"ט בברכה בהדלקת נרות הזכירה רק שבת בלא יו"ט, שיצאה יד"ח כי יו"ט איקרי שבת, וכ"ה בשש"כ ח"ב בפמד סעי' ח], וכתב, דלפי"ז קידוש אמר רק של שבת ולא אמר של יו"ט יצא יד"ח. בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' סא כתב שאף שיו"ט נקרא שבת.

לגבי החיובים שלהם הוי חיוב בפנ"ע של יו"ט, ואף דהמחלל את המועד כאילו חילל את השבת, וביאר המהר"ל שהמועדים הם חלקי השביתה ושבת כולל כל השביתות, שבת ז' ימים כנגד שבעת הי"ט, זה רק לענין השביתה, אבל הלכות יו"ט נפרדים. נפק"מ בן א"י שמקדש בשבת שהוא יו"ט שני לבן חו"ל, האם יוצא יד"ח, כי קידוש של יו"ט, של הבן חו"ל הוי מדין קידוש של שבת, והרי שומע קידוש של שבת.

בברכת המזון - האם כשחוזר מזכיר שוב גם את שבת

ו. בברכת המזון בר"ח בשבת ואמר יעו"י ולא אמר רצה, כתב המג"א קפח ס"ק יג שצריך לחזור ולומר גם יעו"י, כי בהמ"ז נתבטל, וכ"ה במשנ"ב שם ס"ק כט, והכ"נ בקידוש צריך לקדש שוב ולהזכיר גם של שבת. לפי"ז אם פעם שניה שכח להזכיר של שבת, צריך לחזור פעם שלישית ואף שהזכיר של שבת בראשונה.

בקידוש - האם כשחוזר מזכיר שוב גם את שבת

ז. בקידוש בשבת ויו"ט, ושכח שבת או יו"ט, יל"ע שאפשר דבשל שבת יוצא יד"ח ואח"ז יאמר קידוש של יו"ט בלבד, או כיון שלא הוי קידוש לגביה שלא יוצא יד"ח, כאילו לא שמע קידוש, דן בזה ש"ב בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' מג. ונ"מ ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק שבת האם חוזר ומקדש ומזכיר יו"ט ושבת, או חוזר ומקדש מזכיר רק יו"ט. כלומר שבדאי יש לו לחזור ולקדש, שהרי אף בתפלה שמזכיר מקדש השבת ישראל והזמנים, ואמר רק השבת, נחלקו הפוסקים אם חוזר, הובא במחצית השקל ד"א שלא חוזר כיון שהזכיר יו"ט בתפלה, אבל אם לא הזכיר כלל לכו"ע חוזר, וא"כ הכ"נ בקידוש כשלא הזכיר כלל, צריך לחזור ולקדש, - אבל האם צריך לחזור ולקדש ולהזכיר גם שבת.

ח. מט"א בערבית של יו"ט שחל בשבת ושכח שבת, ואינו יוצא ברכת מעין שבע, כי לא מוזכר בה ר"ה ויוה"כ, ולכן חוזר שוב. חזינן דס"ל שצריך להזכיר שוב גם מה שאמר, כי אחרת היה יכול לצאת בברכת מעין שבע, ועי' אג"מ או"ח ח"ד סי' ע או' יד.

ט. בספר זכרון שמואל סי' כב - ביו"ט שחל בשבת, שכח בברכת המזון יעלה ויבוא, וחזר פעם שניה, ושוב שכח רצה, אי חוזר. תלה האם חיוב הזכרה בתפלה הוי כדבר בפנ"ע. נחלקו הראשונים מי ששכח בר"ח יעו"י במנחה אי בערבית מתפלל שנים, ותליא אם הזכרה הוי כחלק מהתפלה, או כדבר בפנ"ע, שאם הוי כדבר בפנ"ע שצריך להשלים, א"כ ה"ה נמי לבהמ"ז, ולפי"ז להלכה בתפלה שקי"ל שיתפלל ערבית מספק ויעשה תנאי של נדבה. - וא"כ בני"ד בקידוש לא שייכא נדבה ולא יחזור מספק. אבל אפשר לחלק בתפלה ובהמ"ז ללא הזכרה הוי שם תפלה ובהמ"ז עליו, אבל קידוש בלא הזכרה לא הוי קידוש, וכן חילק בשו"ת מנח"י ח"י סי' מ. - הדלקת נרות י"ל נמי שהוי כקידוש שהזכרה הוא כחלק.

אגב, הנה ברכה שאין צריכה הוי מחלוקת, רוא"ח אם הוי איסור תורה, אבל בתפלה שחוזר ומתפלל, כתב האו"ז [ח"ב סי' צא] דלא חשיב ברכה שאינה צריכה, דאמרו הלואי שיתפלל אדם כל

נפרדים ממילא מקדש מדין שבת, ואם הוי כחוב אחד ממילא אין מקדש, כי על יוה"כ לחוד לא יקדש. אמנם יש בזה ביאורים אחרים, ואכ"מ.

להלכה למעשה, שכח בקידוש של שבת או יו"ט, בחזר בו חוזר שניהם, ואם כשחזר החסיר אחד מהם, מקדש בשלישית.

בברכה המיוחדת למי ששכח קודם ברכה רביעית אם מזכיר את שניהם

טז. בבהמ"ז שנזכר לאחר בונה ירושלים קודם ברכה רביעית שיש ברכה מיוחדת ומזכיר שו"ט, שכתב במשנ"ב ס"ק ב' שלא מזכיר רק מה ששכח, וכ"ה ח"א כלל מז או' יז, וכה"ח שם או' כו. ואינו ראיה, כיון דהוי באמצע בהמ"ז ושייכא ההזכרה שהזכיר, וא"צ לחזור.

בקידוש - שכח רק בחתימה

יז. אם בקידוש שכח רק בחתימה, אם לא הזכיר יו"ט, הוי כתפלה שכתב המשנ"ב שאינו חוזר כי הזכיר יו"ט בתפלה, הכ"נ בקידוש. ובלא הזכיר שבת בחתימה, להמשנ"ב חוזר, ולגר"ז אינו חוזר והכ"נ בקידוש. בברכת הבית שער מו ס"כ חילק מתפלה, ששם מדינא החתימה כיום חול וחז"ל תיקנו וכו', אבל בקידוש הוי שינוי ממטבע שטבעו חכמים.

בשכח ההזכרה בברכת המזון בראש השנה

יח. בהזכרת היום בבהמ"ז בר"ה, הנה נחלקו בזה השו"ע תקצ"ז ס"א משמע שנוקט שאסור להתענות בר"ה, ברמ"א סעי' ג נראה שמצוה להתענות בר"ה, ולכן הובא במט"א תקפ"ג ס"ג שני דעות אם שכח יעו"י דר"ה אם חוזר, וכן תליא בזה אם נזכר לפני ברכה רביעית אם אומר ברכה בפנ"ע, והמט"א נוקט שחוזר. אבל קישו"ע [מד סעי' טו] ודרך החיים רטו סעי' ז שאינו חוזר, הגר"ז בפסקי הסידור בלילה חוזר ביום לא חוזר, והגר"ז סי' קפח ס"י שלא חוזר הן בלילה והן ביום. במשנ"ב קפח ס"ק יט לגבי קודם ברכה רביעית חותם בה, וכן נמי נראה שנוטה שחוזר [שעה"צ ששם ס"ק טו]. אבל בלילה פשיטא טפי שחוזר, דמבואר במשנ"ב דפולגותא אי מתענה בר"ה הוא ביום, אבל בלילה איכא חובת סעודה.

יט. כנ"ל באנשים, נשים ששכחו יעו"י, נקטינן לדעת רעק"א סי' א והפ"ח כיון שלא חייבות בפת אינן חוזרות בבהמ"ז, אי נזכר קודם ברכה רביעית, אומרת בלא חתימה כמו בר"ח אם לא אמר יעו"י אומר קודם ברכה רביעית בלא חתימה. כה"ח קפח ס"ק כד ס"ל שגם בליל יו"ט ראשון של פסח שחייבות באכילת מצה, לא חוזרות ומברכות, כי הוי ספק אם מחויבות בבהמ"ז מן התורה בס' קפ"ו סעי' א.

היום כולו [ברכות כא א], וכ"ה פנ"י ברכות כטו כ"ה משמיה דמרן החזו"א [מעשה איש ח"ב עמ' צב]. - ולכן קל יותר בתפלה לחזור בספקות.

י. בקצוה"ש סי' מז בבדי השולחן ס"ק טו, כתב שבבהמ"ז שכח יעו"י ושוב שכח רצה שלא חוזר, כי חזינן שסעודה שלישית לא חוזר כיון שספק אם חייב בפת, א"כ נמי אחרי שאמר בהמ"ז לא חוזר שוב, - אבל צ"ב סברא זו. ובברכת הבית שער יז סעי' כט כתב נמי שלא חוזר פעם שלישית. בעיקר הדבר יש לחלק בין בהמ"ז לתפלה, בבהמ"ז הוי רק הזכרה וגם אם לא אמר הוי בהמ"ז, אבל תפלה בכל גוונא הוי חלק מהתפלה, אף הזכרת יעו"י, כ"ה באבן ישראל ח"ח סי' ח, ועי' שו"ת יגל יעקב סי' כג.

יא. אעפ"י שיש סברא לומר בברכת המזון ששני הזכרות שבת ויו"ט הוי בברכת מעין שלש על המחיה ועל הגפן, ושכח אחד מהם לא חוזר שוב על מה שכבר בירך, והכ"נ בקידוש, אבל כמו שכתב המשנ"ב המובא לעיל בבהמ"ז שבת וחג שלא הזכיר אחד חשיבא שתתבטל לגמרי, והכ"נ בקידוש.

יב. לכאורה המג"א סותר עצמו, דכתב דאם בשבת חנוכה ולא הזכיר שבת, בבהמ"ז שחוזר א"צ להזכיר חנוכה כיון שהזכירו כבר, ואמירת חנוכה הרי לא מעכבת, חזינן דלא אמרין כמאן דליתא, שאם הוי כמאן דליתא ליכא להזכרת חנוכה, כן הקשה בפמ"ג. וחזינן שבמשנ"ב לא הביא דברי המג"א הנ"ל, וכתב בשעה"צ שדבריו לא מוכרחים. אבל גר"ז סעי' יד, א"ר ס"ק יז, דרך החיים רטו ס"ב, כה"ח ס"ק לו, הביאו דברי המג"א. גם להמג"א רק א"צ להזכיר חנוכה, אבל לא שלא יזכיר כמבואר בגר"ז, ועי' שו"ת באר משה ח"א סי' ו. - ועי' שו"ת אבנ"ז תק"ז או' ד דביאר שאין כוונת המג"א שבהמ"ז כמאן דליתא אלא משום חיוב הזכרה, והוא דלא כהמשנ"ב.

יג. בשנות חיים סי' יח סעי' כה - שכח יעו"י בהמ"ז בליל פסח ושנתה כוס שליש, שחוזר לבהמ"ז א"צ לחזור לשתות הכוס שליש, חזינן דהחשיבו לבהמ"ז, והביא ראיה מהפ"ח סי' קח ס"א התפלל שתי תפלות ראשונה עיקרית, שניה תשלומין, וטעה בתפלה העיקרית, א"צ לחזור שוב את התשלומין, ולא הוי כמקדים תפלת תשלומין, חזינן דהוי תפלה בלא הזכרה, ורעק"א שם הסכים לפ"ח.

יד. שו"ת גור אריה יהודה סי' יז ר"ח - בימות הגשמים שכח בתפלת שחרית מוריד הגשם, התפלל שוב ושכח יעו"י, יצא ממ"נ וא"צ לחזור, דהוי תפלה כל אחד ואחד, וראיתו מהא דש"ץ ששכח להזכיר ר"ח בשחרית משלים התפלה, יסמוך על תפלת מוסף ויצא בזה, חזינן דלא חשיבא שלא היה תפלה. וכן בס' קכד. שכח יעו"י בתפלת לחש, יכוין לצאת מהש"ץ, והרי אם לא התפלל עדיין אינו פוטר ש"ץ. אמנם מגן גיבורים חלק על זה באלף המגן קיד סק"ט, וכן שו"ת מהרש"ג ח"א סי' נב פליג. - בשלמי חגיגה בהזכרת שויו"ט ושכח בכל פעם אחד מהם כתב שיתפלל שנית, וכ"ה בספר הבתים שער תפלה שער ד או"ה - ערך שי קיז ס"ד כתב כגור אריה יהודה, ובדעת קיד סעי' ו הובא המחלוקת.

טו. ואפשר שתליא בהא דיוה"כ שחל בשבת, שלרעק"א מקדש מדין שבת, ואף שאין שייך קידוש מדין יוה"כ, ולהלכתא במשנ"ב תריח ס"ק כט פסק שאין מקדש. ותליא בזה אם הוי חיובים

שיעור מורינו הגאב"ד שליט"א שבת שובה – חלק האגדה

מה בין הבחינה של שבת לשל יו"ט

א. "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדי" [ויקרא כג ב], ובהמשך "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם במועדם" [שם כג ד], צ"ב כפלות הלשון, מתחיל "אלה מועדי ה'", ומסיים "אלה הם מועדי", ושוב חוזר ואומר "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם". הראשונים הקשו אחרי שהתחיל פרשת מועדים הפסיק באמצע במצות שבת שאינה בכלל מועדים, וגם אמאי נקרא "שבת נקרא קודש", והרי שבת קביעא וקיימא, והעיר בזה הרמב"ן.

ב. האריז"ל בפרשה מבאר ההבדל בין מועדים לשבת, דשבת נקרא "קודש" ומועדים "מקראי קודש", דשבת עיקר הארתו מבחי' קודש שהוא אצילות, ויו"ט שורש הארתם מבחי' אימא - בינה, ולכן ביו"ט חיוב שמחה ובשבת עונג. ונקראו "מקראי קודש", שצריכים להמשיך לימים טובים גם בחי' קודש לקרוא את הקדושה לבחי' ימים טובים. והביאור, דשבת בקודש ב"אצילות" ויו"ט ב"בינה", כי תכלית יום השבת הוא כמ"ש "ואתה קדשת את יום השביעי לשמך", כמו בעולם האצילות נאמר בו כבודי לאחר לא אתן, ושם מאיר הבחי' של "בלתי לה' לבדו", ואין נגיעה של קבלת שכר או מציאות עצמית, אלא הכל בטל ומבוטל לקוב"ה.

ומכאן הוא היסוד של שורש עליית העולמות שיש בשבת, שכולם עולים אל האצילות, כי ירידת העולמות למטה מורה על צורך הפיוט, וביום השבת שהוא רק לשמך, עולות כל העולמות למעלה בשרשם, לכן בשבת אין בקשת צרכים, לא גשמיים ולא רוחניים, כיון שהוא יום שכולו לה', אבל מועדים עניינם השפעה לכלל ישראל למטה כל חג מבחינתו, פסח - חרות, שבועות - תורה, סוכות - חסדים, לכן שבת זכר למעשה בראשית ש"כל הַנִּקְרָא בְשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאֲתִיו" [ישעיהו מג ז], נקרא, ומועדים זכר ליצ"מ השפעת הטוב והחסדים לכלל ישראל.

ג. אבל נאמר במועדים "מקרא קודש", להמשיך בחי' של קודש גם במועדים להעלותם לבחי' של שבת שהוא "לשמך", ואז חל עליהם שם מועדי ה'", בעוד שלפני זה נקראים מועדים של ישראל, שהוא קרא "מועדי ה'", מתי הם בבחי' של מועדי ה', אשר תקראו אותם מקראי קודש, אם תמשיכו עליהם בחי' של קודש לשם ה' "אלה הם מועדי", אז יהיו בבחי' "מועדי ה'" כשבת, והמשכה זו הוא משבת, ולכן אחר שנכתב שיש לו המשכה משבת, מבאר מהו שבת שהוא השורש של קודש, בכדי להעלות את המועדים לבחי' "מקראי קודש" צריכים לשמור את

מרן הגאב"ד בבדיקת אתרוגים

לה', אם הוא כופר בבחי' בת שהוא כולו לה', - ולר' יהושע חלקהו חציו לה' וחציו לכם להיות בו שני הבחי' בחינה של יו"ט - בינה של השפעה, והוא באכילה, ובחי' של שבת שהוא ל"שמך".

ח. וצ"ב הרי בגמ' איתא דהכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם, והרי כמתבאר לעיל שבת הוא כולו ה' ומאי שייכא לכם, צ"ל שהמכוון ש"הלכם" של שבת הוא גם קודש, כדאמרין "קודש היא לכם שבת המלכה", והוא יום שיכולים לעלות את הלכם שיהיה כולו לה', וכיון שנאמר בו עונג צריך לעשות בו הלכם, אבל את הלכם עושים קודש לה'. ומאידיך אמרו הכל מודים שבעצרת בעינן נמי לכם יום שניתנה בו תורה, שנקראת תורת חסד לטובת ישראל, וצריכים בו בחי' מועדים של קבלה

השבת וממנו יכולים להמשיך קודש למועדים, כי בהיות האדם בשבת כולו לה', יכול להמשיך שגם במועדים יהיה מקראי קודש לה'.

ד. לכן הפסיק בשבת אחר שהתחיל במועדים, כיון שבא לומר איך עושים מועדים בחי' של מועדי ה', ע"י שבת. לכן אמרו חז"ל מה ענין שבת אצל מועדות, שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאילו חילל את השבתות, וכל המקיים את המועדות כאילו קיים את השבתות. וצ"ב, למאי צריך לומר שכל המחלל מועדים כחילל שבת, הרי הוא חטא בפנ"ע שחילל מועדות, ולומר משום חומרתו, הרי לא חמור כ"כ כי בשבת יש סקילה ומועדות לאו, וגם מאי המכוון כאילו מקיים את השבתות, הרי מבואר דאדם ששומר שבת.

ה. להנ"ל י"ל שהכוונה לעשות את המועדים "מועדי ה'" הוא מי שמקיים את המועדים מקיים השבתות, שמוסיף למועד את שבת, ומי שלא מקיים בחי' זו כאילו חילל השבתות, שהוא כולו לה' - הוא מקור הברכה של שבת להעביר ליו"ט והוא כחילל. ומהא שורש לאדם להיות כולו לה', ולכן ת"ח נקראים שבת, כיון שע"י יגיעה בתורה הם כולו לה', דשבת כולו לה' ד"שנה", ות"ח כולו לה' בנפש, וזה שהתלמידים אמרו לרשב"י אנת שבת מה שבת לה' אף ר"ש לה', הכוונה מי שכולו לה' הוא הבחי' של שבת שהוא יום "לשמך".

ו. כלומר שבת שהוא "מקרא קודש" יש לו שני משמעויות, חדא שיו"ט נקרא מקרא קודש, והשני ששבת הוא המקור שממנו אפשר להגיע לקודש לה', כולו לה' ולא בלבד יו"ט, הוא שבת שבו "תחלה למקראי קודש" למי שרוצה להגיע לקדושה הוי ע"י שבת, ולהכי ל"שובה ישראל עד ה' אלקיך" כולו לה' זה ע"י שבת.

ז. בגמ' פסחים סח ע"ב - דתניא רבי אליעזר אומר אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה, רבי יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש, ואמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר "עצרת לה' אלקיך" [דברים טז ח], וכתוב אחד אומר "עצרת תהיה לכם" [במדבר טז לה], רבי אליעזר סבר או כולו לה' או כולו לכם, ורבי יהושע סבר חלקהו חציו לה' וחציו לכם.

לדעת ר' אליעזר המכוון ב"מקראי קודש" להמשיך משבת - חכמה שכולו לה', דיכול לעשות ביו"ט בחי' לכם שהוא השפעה החג לכל אחד בענינו, או ליתן לו משבת שכולו לה'. ולדבריו צ"ב המחלל את המועדות כאילו חילל שבת, הרי אפשר לעשותו לכם, שהמכוון בזה מי שמבזה את מי שעושה כולו

מורינו הגאב"ד שליט"א במעמד סיום ותפילה על ציון הרמ"ק זי"ע לרגל יום ההילולא

ביום היארציית של הרמ"ק זי"ע"א, מרן הגאב"ד שליט"א העתיר על קברו שבבית החיים העתיק בצפת, על הכלל והפרט, ובתוכם על תורמי קופת הצדקה "ועד הרבנים".

אחר התפלה מרן הגאב"ד שליט"א ערך סיום על קברו של הספה"ק "תומר דבורה". שנלמד משך זמן רב.

לאחר מכן השתתף בסעודת סיום שנערך ע"י הגאון רבי אהרן שווב שליט"א, רב קהילת בני התורה בעיר חריש, על הוצאת ספרו הבהיר ביאור מקיף על הספר "תומר דבורה".

דלעילא ותתא ביומא שביעה תליין, מבואר דשבת הוא מקור הברכה של השפעת גשמי ורחני, ומבחי' זו הרי הוא כמועדים, ימי השפעת חסדים. כלומר מצד קיום שבת של כלל ישראל הוא כולו לה', אלא שהקב"ה בירך את יום השבת בבחי' ברכה שכל השפעות יבואו על ידו, ובזה הוי זכר ליצ"מ מקור של החסדים, אבל מצד העבודה דידן שבת הוא כולו לה', ואין לבקש או להמשיך שום השפעה, וכאילו מלאכתן עשויה, ואינו כמועדים שעל ידי המצוות שבהם משיכות השפעות.

שישראל יקבלו התורה, לכן נאמר בה "אני בינה לי גבורה" [משלי ח יד].

ט. מצינו בתורה דהשבת זכר ליצ"מ, כמו שנאמר בלוחות שניות "וזכרת כי עבד היית במצרים" [דברים טו טו], והרי זה שורש המועדות שמוקד על זמנם על השפעת חסדים ישראל, ואיך שייך זה על שבת זכר ליצ"מ, הרי הוי כולו לה' זכר למעשה בראשית, וכצ"ל עפ"י המבואר באד"ד כל ברכאין

ביקור מרן הגאב"ד שליט"א, בשחיטת עופות שבכשרותו נראים גם רבני השחיטה, הרבנים הגאונים רבי יהודה לייב רוזנטל, ורבי יוסף דוד וינגרטן.

מורינו הגאב"ד שליט"א בפדיון פטר חמור באתרא קדישא מירון

הערות למעשה בכשרות ארבעת המינים

מרן עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א

ממנו) וכ"ה בלבושי שרד, ור"מ הלר מחמיר בזה.

קורא מפסיק בין העלים

ואם הקורא מפסיק בין העלים של התיומת האמצעית, הגרנ"ק מכשיר, ור"י שפירא מהסס בזה. ונראה לי שאם הקורא באמצע הוא דק מאוד יש להקל שזהו דרך גידולו.

נראה כהימנך

לולב שהתיומת האמצעית נראית כהימנך, אאמו"ר זצ"ל והגרנ"ק ור"י שפירא מחמירים בזה אם נראה להדיא כשנים.

ט

דבק בין העלים

עיין בחיים וברכה (אות ק"צ) בשם המהרש"ם שבנחלקה התיומת וכן בנסדק אפשר לדבק בדבק.

במדור קצר זה תמונה של הדסים

בכשרות ההדס

בגדר הדס המשולש

בספרו של הרב שטרן מובא שאאמו"ר זצ"ל מכשיר הדס שקצה של עלה אחד נגמר מקביל לתחילת העץ בעלה שבצדו, ואינו מדויק כי אאמו"ר נוטה בזה לפי ראות העין, כלומר קצת יותר מהמקובל מהחזו"א (המובא בספר חידושים וביאורים).

במדור
תמונות
של
אתרוגים

שבנגיעה הוא נופל, אבל בביאור הגר"א סוף תרמ"ה הביא סתם מהריטב"א שיבש פוסל במשהו, וכך מורה לשון השו"ע (סימן תרמ"ה סעיף ה') שכתב "ושיעור היבשות משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו", ורק הרמ"א הוסיף שבעיניו גם שיהא נפרך בצפורן, וכבר כתב המשנה ברורה (ס"ק כ"ה) שהרמ"א היקל והצריך נפרך בצפורן רק בזמנם שלא היו מצויים לולבים, אבל ודאי שביבש בלבד שכלה מראה ירקות שבו הוא פסול. אבל אם יש רק מראה חום למעלה משריפת השמש, עיין בחזו"א (חזו"א או"ח סימן קמ"ח ס"ק י"א) שמכשיר.

נחלקה התיומת במשהו

בדין נחלק התיומת במשהו, דעת הט"ז שאין להחמיר עד טפח, והחיי אדם כתב שלשיטת הט"ז יש לפסול במשהו (משנה ברורה סימן תרמ"ה ס"ק י"ט), ובביאור הלכה (שם סעיף ח' ד"ה נסדק) חולק על החיי אדם שאין לפסול בפחות מטפח עיי"ש. והחזו"א מסכים לחיי אדם שיש להחמיר בכל שהוא. וכתב המשנה ברורה (שם) שרק לכתחילה יש להחמיר במיעוט או בטפח, אבל מדינא אין להחמיר כל זמן שלא נחלק רובו כדעת הגר"א.

צורת הימנך

עיין בחיים וברכה בשם המהרש"ם דההפרש בין העלים שפוסל בהימנך הוא צריך להיות מרובה כמו צירק"ל, והוא מחוגה.

הימנך

דעת אאמו"ר זצ"ל שאם כשמשיבים את הלולב העלים נופלים אחד על השני ונצמדים ולא נראה כהימנך, אין זה הימנך. (כך שמעתי מהרב פריד ששמע

בכשרות הלולב

עלה גבוה ונמוך בתיומת

יש כיום הרבה לולבים בשוק ששני העלים של התיומת האמצעית מסתיימים למעלה במשהו בלי כפילות, דהיינו שעלה אחד גבוה מהשני ואינם מסתיימים בשווה. ומו"ח הגריש"א זצ"ל מחמיר בזה כל שניכר כן לעין להדיא בלי עיון הרבה אבל אם זה רק משהו אין חשש. ור"י שפירא מחמיר באם אי החפיפות בגובה העלים הוא נדיר ומשונה משאר לולבים. וי"א שרובו של העלה קובע, וכל שעלה אחד מכסה את רוב גובהו של העלה השני הרי זה כשר.

רוחב העלים לא שווה

לפעמים הכפילות שבתיומת לאורך הלולב הוא משהו, כלומר שעלה האחד נכפל על השני ברוחב הלולב במשהו, ומו"ח מחמיר בזה, ואם נכפל ברובו מכשיר.

מראה שחור וחום בתיומת האמצעית

ישנם לולבים שלמעלה בראש התיומת יש מראה שחור במשהו, ויש לעיין היטב בזה שפעמים הוא נפרך בצפורן והוי יבש ופסול לפי הריטב"א אפילו במשהו, ומשמע בריטב"א שיבש במשהו הוא יבש לגמרי

בכשרות האתרוג

נקבים הנעשים ע"י קוצים

כתב הרמ"א (סימן תרמ"ח סעיף ב') "ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן ע"י הקוצים אע"פ שיש בהם חסרון שזהו דרך גדילתו, מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים תוך הנקב פסול". ובפשטות כוונתו היא שלאחר שנעשה נקב בעינין שיחזור להיות מראה עור ובשר רגיל כמו לגבי ריאה, אבל למעשה מכשירים גם אם בתוך הגומא גדל כמין בלעטיל דזה נחשב כמו עור בריא, כלומר שהעור שצריך ליקרם מעל הבשר הוא נקרם בצורת בלעטיל, וזו המציאות ולא שייך מציאות שיחזור להיות עור ובשר כמו שהיה באופן שכל הגומא תתמלא, אלא צורת הריפוי היא ע"י הגלדה בכל דפנות הנקב.

ועיין בחיים וברכה (אות רח"צ) שמביא מהחת"ס בחדושי שאף אם נקרם העור בתוך הגומא שנוצרה ע"י קוצים, אם רואים שם מראה פסול כמו שחור או לבן פסול אפילו לא בחוטם, והרי זה כאין העור קיים, וצ"ע.

בלעטיל

ישנם כמה אופנים כיצד נעשה מראה בל"א מול (בלעטיל) באתרוג: יש אופן שהעלים הסמוכים לאתרוג מתחככים באתרוג בדרך גידולו וכתוצאה מכך נעשה סריטות באתרוג והוא נפצע, וכשהוא מתרפא נעשה כמין גלד. ופעמים שהגלד מאוד דק ואפשר לקלפו אבל לאחר כמה ימים רואים מראה חום במקום הקילוף, וזה שכיח מאד באתרוגי קלאברע (חב"ד). ועיין במשנה ברורה (סימן תרמ"ח ס"ק כ"ו) שיש להחמיר בנקלף ונשתנה מראיתו משאר האתרוג אף שהוא מראה כשר. ויש אופן נוסף שנעשה כתוצאה מנקב שנעשה באתרוג ע"י קוצים וכשהוא מגלד במקום הנקב נראה מראה של בלעטיל. וכן פעמים שנעשה כן מחמת התחככות האתרוג בגזע העץ והוא נפצע ונעשה בלעטיל.

מראה לבן

פעמים שיש באתרוג איזה גלד דק מאד אבל לבן ממש, ר' משה הלר נוטה לפסולו משום מראה לבן, ובשם מו"ח צ"ל כיון שזה לא בגוף האתרוג אלא עלה (בלעטיל) הרי זה כשר ואין בו חשש.

בלעטיל גבוה

הרמ"א (סימן תרמ"ח סעיף י"ג) מביא שתי דעות לגבי בלעטיל, דעת המהרי"ל שכיון שאינו גבוה אינו פוסל, משמע שאם הוא גבוה הוא פוסל. ודעת תרומת הדשן

שהם נחשבים למראה אתרוג כיון שרגילים להיות הרבה כן, ולשיטתו אפילו הם גבוהים מהאתרוג הם כשרים. (מ"ב ס"ק נ'). וכתב הדגול מרבה (מביאו בשעה"צ ס"ק נ"ו) שלדעה ראשונה שהם כשרים לפי שאינם גבוהים ולא משום שהם מראה אתרוג, נמצא שאינם מראה אתרוג וא"כ אם הם בחוטם יש לפסול כדין כל שינוי מראה שפוסל בחוטם, והוא תמה עליו דא"כ מה מהני שאינם גבוהים מהאתרוג הרי בלא"ה יש לפסול משום שינוי מראה עי"ש. ולולא דבריו היה אפשר לומר שמראה החזית אינה מהמראות הפסולים ורק המציאות של חזית פוסלת שהיא כמין אבעבועות וכו', אבל מלשון הרמ"א בדעה

השניה שכתב שהם נחשבים למראה אתרוג, משמע שלדעה ראשונה אינם מראה אתרוג וצ"ע.

מראה פסול על בלעטיל, וגדר בלעטיל גבוה

השעה"צ (סימן תרמ"ח ס"ק נ"ו) מחדש בשם הפרמ"ג שמראה פסול הנמצא ע"ג בלעטיל אינו פוסל כיון שזה מצוי, כל עוד הבלעטיל לא גבוה משאר האתרוג. אלא שלכאורה צ"ב כוונתו שהרי כל בלעטיל אפשר להרגישו במשמוש היד. וצריך לומר שמה שמורגש במשמוש היד אין זה נקרא שגבוה מהאתרוג אלא זו הרגשת הבלעטיל מחמת שאינו חלק, ומה שפוסל הוא הרגשה הגובה משאר האתרוג. ונפק"מ למה שכתב המשנה ברורה (שם ס"ק נ') שאין להקל בבלעטיל גבוהים כי אם בשעת הדחק, שזה רק שמרגישים גובה מעל האתרוג אבל מה שמורגש המירקם של הבלעטיל שאינו חלק כמו שאר האתרוג אין זה פוסל, ואם יש עליו מראה פסול אין זה פוסל.

כנימות ע"ג האתרוג

מצוי שיש כנימות חומות הדבוקות ע"ג האתרוג (והן כיסוי הנעשה ע"ג תולעת מתה), אינן מזיקות ואינן מחסירות את האתרוג.

ספק חסר באתרוג מתי יש להכשיר אפילו שלא בשעת הדחק

מובא בשו"ע (סימן תרמ"ח סעיף ג') שתי דעות מה נקרא נקב מפולש, י"א שניקב מצד לצד והוא מפולש כפשוטו מעבר לעבר, וי"א שנקב עד חדרי הזרע. ולהלכה כתב המשנה ברורה (ס"ק י"ד) שיש להחמיר כדעה אחרונה שניקב עד חדרי הזרע נקרא מפולש אפילו שאינו מעבר לעבר. אבל בשעת הדחק שאין אתרוג אחר אפשר לסמוך על דעה ראשונה שכל שלא ניקב מצד לצד אינו נקרא מפולש, ובפרט כשלא נחסר כלום כגון שניקב ע"י מחט עד חדרי הזרע, שיש להקל בזה משום דהוי ספק ספיקא, ספק אם מפולש הוא עד חדרי הזרע או מצד לצד, וגם אם עד חדרי הזרע נקרא מפולש, י"א שבעינן דוקא שנחסר אבל בלא נחסר לא פוסל גם במפולש.

ויתכן שבאופן זה של ספק ספיקא כוונת המשנה ברורה להתיר גם שלא בשעת הדחק, שהרי כתב בשעה"צ (שם ס"ק י"א) בדעת הרמ"א להתיר בשעת הדחק גם נקב במפולש מעבר לעבר בלא חסרון כ"ש, משמע שאם אינו מפולש מעבר לעבר יש להכשיר גם שלא בשעת הדחק. וכך נראה גם מהמשנה ברורה (שם ס"ק י"א) שבספק ספיקא יש להכשיר גם שלא בשעת הדחק, שכתב שבספק אם חסר כל שהוא אזלינן לקולא, והיינו מטעם ספק ספיקא, ספק אם חסר כל שהוא או לא, וגם אם חסר כל שהוא י"א שבעינן חסר כאיסור. ויותר מזה כתב שבספק אם הגיע הנקב עד חדרי הזרע ג"כ יש להכשיר, והיינו שיש גם ספק חסר וגם ספק שמא הגיע עד חדרי הזרע, אעפ"כ כשר משום ספק ספיקא, ספק אם הגיע עד חדרי הזרע או לא, וגם אם הגיע י"א שבעינן דוקא שנחסר. מכל זה נראה שבספק ספיקא יש להקל גם שלא בשעת הדחק. ורק במפולש ודאי שניקב עד חדרי הזרע, או בחסר כל שהוא בודאי אפילו אינו מפולש, אין להקל אלא בשעת הדחק.

ודבר מצוי הוא באתרוגים ובפרט בזן תימני, שיש נקב למעלה בראש החוטם במקום הפיטמא, וכשלא הגיע עד חדרי הזרע ואפילו בספק כשר כנ"ל. ואם הגיע עד חדרי הזרע יש להסתפק הואיל וכך הוא דרך גידולו, אבל המשנה ברורה (שם ס"ק ל"ב) כתב בשם הבכורי יעקב שפסול. אמנם יש להסתפק לדעת הר"ן המובא בביאור הלכה (שם סעיף י"ב ד"ה שינוי) שחסר פוסל בחוטמו בכל שהוא, מה הדין אם ניקב בחוטמו ולא מגיע הנקב עד חדרי הזרע האם פסול, וצ"ע.

במסורת ההלכה

מאמרים מגדולי תלמידיו של רבינו שליט"א
כפי שזכו לצקת מים על ידיו במשך שנים רבות

הגאון רבי דוד יצחק מנדלבוים שליט"א רב קהילת "דרכי תורה" ביתר עילית

בדין ירידת גשמים בסוכה

מחלוקת ט"ז ופמ"ג בברכת לישיב בסוכה בעת ירידת גשמים בלילה הראשון

א. המחבר בס' תרל"ט ס"ה פסק, ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית, מאימתי מותר לפנות, משירדו לתוך הסוכה טיפות שאם יפלו לתוך התבשיל יפסל, אפילו תבשיל של פול. וכתב הרמ"א, ואפילו אין תבשיל לפניו. ומי שאינו ברי בזה השיעור, ישער אם ירדו כ"כ גשמים לבית, אם היה יוצא, ייצא מסוכתו ג"כ, וכל זה דוקא בשאר ימים או לילות של סוכה, אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה, אף אם גשמים יורדין, ויקדש בסוכה שיאמר זמן על הסוכה עכ"ד.

והט"ז (ס"ק י"ז) אחר שדייק בדברי הרמ"א כתב, שצריך לברך לישיב בסוכה אע"פ שירדו גשמים. ואילו הפמ"ג במשב"ז פליג, וס"ל שאין לברך לישיב בסוכה, דספק ברכות להקל. ונראה לבאר בעזה"ש"ת ביסוד מחלוקתם, ומזה ייצא כמה וכמה נפק"מ להלכה, וכדלקמן.

האם צריך דווקא שיהיה בפניו "מקפה"

ב. במשנה מסכת סוכה דף כח: כל שבעת ימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו ארעי, כיצד, וכו' ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה [ופירש"י משתסרח המקפה משתתקלקל המקפה, כל תבשיל קפוי לא רך ולא עב קרוי מקפה עכ"ד].

ובגמ': ירדו גשמים, תנא משתסרח המקפה של גריסין, [פירש"י ממהרת לקלקל בגשמים מעט]. אביי הוה יתיב קמ"י דרב יוסף במטללתא, נשב זיקא וקא מייתי צבותא [פירש"י קסמין של סכך היה משיר על המאכל] אמר להו ר' יוסף פנו לי מאני מהכא, אמר ליה אביי והא תנן משתסרח המקפה, א"ל לדידי כיון דאנינא דעתאי, כמי שתסרח המקפה דמי לי [פירש"י שר' יוסף מאניני הדעת הוה].

לכאורה משמע שר"י ביקש לפנות מפני שה' מצטער לאכול, ואביי הקשה לו שהרי למדנו במשנה שיש דרגה של תסרח המקפה, דהיינו שרק משיעור זה אפשר לפנות ולא קודם. א"כ מוכח שהשיעור של משתסרח המקפה הוא אע"פ שאין לו מקפה לפניו, שהרי הגמ' לא פרטה שהיה שם מקפה.

ובט"ז דייק עוד יותר, שבגמ' כתוב, תנא משתסרח המקפה של גריסים ואם מדובר שהיה לפניו מאכל של גריסים מה החידוש שהוא יוצא מהסוכה. ובה הוכיח דלא כהטור שסובר שרק אם יש לפניו תבשיל של גריסים יכול לצאת מהסוכה וכן למעשה פוסק הרמ"א, שאע"פ שאין מקפה לפניו יכול לצאת. עוד רואים מהגמ' שלא דווקא גשמים, אלא ה"ה כל דבר שנכנס למאכל וממאס אותו הרי הוא פטור, שהרי ר' יוסף

רצה לאכול, ואביי הסכים עימו בעצם הדין שהענפים גורמים להצטער, אלא ששאל אותו שעדיין לא הגיע לשיעור של תסרח המקפה.

האם זה פטור מצד ה"גברא" או מצד ה"חפצא"

ג. כתב הר"ן (דף י"ג. מדפי הרי"ף) וז"ל: משתסרח המקפה, מאכל לא דק ולא עבה קרי מקפה ונ"ל מדנקט כה"ג, דווקא שהתחיל לאכול הוא דאינו מותר לפנות אלא משתסרח המקפה כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא, אבל לא התחיל להיכנס ה"נ כל שמצטער מחמת הגשמים פטור, כי היכי דשרי משום באקי וסירחא דגרגושתא [פי' זבובים ויתושים], ובריינתא נמי דנקט היה אוכל בסוכה וירדו גשמים, לרבותיה נקטי, דאע"ג דכבר היה אוכל והתחיל במצווה, כיון שירד אין מטריחין אותו לעלות [פי' דהיה קשה לו למה הבריינתא כתבה דווקא כשהוא כבר באמצע האוכל שייצא הרי יש חידוש גדול יותר שלא צריך להיכנס כלל וע"ז תירץ הר"ן שהחידוש הוא שיוצא באמצע הסעודה אע"פ שנראה כמבעט [וכ"ש אם התחיל לאכול חוץ לסוכה מחמת הגשמים ופסקו, שאין מטריחין אותו עד שיגמור סעודתו, זוהי דעתי, אבל למעשה איני סומך על סברתי להקל אחר שאין בזה ראייה ברורה עכ"ד].

נמצאנו למדים מסברתו שיש ד' דרגות בדין מצטער: א' משתסרח המקפה, שבה כל אדם יוצא אפילו שעומד באמצע סעודתו. ב' איסטניס, שזו היתה דרגתו של ר' יוסף. ג' דרגה של קודם שנכנס לסוכה, שבכה"ג אפי' גשמים מועטים, הרי זה פטור כיון שמצטער. ד' שאפילו שירדו גשמים עדיין אין זה פטור לגמרי כשלא נכנס לסוכה, אלא תלוי כי אם הוא לא מצטער חייב בסוכה.

וצריך ביאור החילוק בין קודם שנכנס לסוכה שמספיק מצטער כל דהו, לבין אחר שנכנס לסוכה והתחיל סעודתו שצריך שיהיה בדרגה של תסרח המקפה ואנו חוששים למבעט. ונראה לבאר דס"ל להר"ן שבדין הפטור של מצטער יש שני דינים א' מצד הגברא שהוא עצמו קשה לו לשבת בסוכה ולכן התורה פטרה אותו כיון שהוא לא יושב כמו בדירתו, אבל הסוכה כשלעצמה אין בה שום פסול. ב' פסול בעצם הסוכה, דהיינו שהסוכה איבדה את שמה כיון שהיא לא כעין דירה, והתורה אמרה צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי ואם הסוכה לא יכולה לשמש כדירה אין עליה שם סוכה. וע"כ אם הוא קודם שנכנס לסוכה מספיק שיש לו צער מהגשמים, וממילא הסוכה לא כעין הדירה שלו ונפטר מחיוב סוכה ואפילו בצער מועט כיון שמצד הגברא היא לא ראוי, אבל אם הוא באמצע הסעודה יש חשש של ביזוי הסוכה שנראה כמבעט בסוכתו, לכן צריך דרגה של תסרח המקפה, שכשיורדים כ"כ גשמים לתוך הסוכה אזי הסוכה מאבדת את השם "סוכה" שהיא הרי לא מסוככת ולכן אין ביזוי לסוכה אם יוצא ממנה, וכמו שאם תבא רוח ותעיף לו את הסכך,

הגאון שליט"א בבדיקת כשרות האתרוגים

אינו יוצא ידי חובתו, וצריך לאכול שוב אח"כ ולקמן נבאר דין זה שתלוי במחלוקת ראשונים.

אלא שהריטב"א הוסיף שאפי' שלא ירדו גשמים אלא שרק ראה שגשמים באים הרי זה פטור מהסוכה. וצריך עיון לדבריו אם אכל בצורה כזו, דהיינו שראה שגשמים באים ואכל בתוך הסוכה לפני שהגיעו הגשמים, האם יצא יד"ח או שצריך לאכול אח"כ עוד פעם. ונראה דבכה"ג גם הריטב"א מודה שיצא ידי חובתו, אלא דס"ל שאינו חייב בכה"ג לעלות לאכול, והוא ההבדל בין קודם שירדו גשמים לאחר שירדו גשמים, שקודם שירדו חסר בתדורו אבל הסוכה עדיין לא נפסלה, כיון שיכול עדיין לאכול שם. משא"כ אחר שירדו גשמים הסוכה אבדה את שמה. וכן מדויק מדבריו, שלגבי הדין שהתחיל לאכול מחוץ לסוכה לא כתב שהטעם הוא משום שחסר בדירה, אלא שכתב כן מסברא, שמכיון שאם ירד באמצע האוכל אין מטריחין אותו לעלות, ה"ה אם לא התחיל לאכול בחוץ אין מטריחין אותו לעלות.

כשגם בביתו יורדים גשמים אם יש היתר לצאת מן הסוכה

ו. המרדכי ריש פרק שני הביא בשם הרא"ם ונפסק ברמ"א (תר"מ ס"ד), ע"ד רבא שאמר מצטער פטור מן הסוכה, פי' שיש לו צער מן הסוכה ובצאתו ניצל, דכעין דירה בעינן ואין דרך בנ"א לעמוד בדירתם בצער, ושיעור לצער, כדתנן: ירדו גשמים מאימתי יש לו לפנות וכו', ומי שאינו בקי בזה השיעור יתן לבו אם הוא מצטער באותו ענין שבצער זה היה יוצא מביתו היה רשאי לצאת מסוכתו וכו'.

ובהגהות מרדכי הביא מהרי"ק שחולק על הרא"ם הנ"ל, ולדעת הרא"ם ההיתר לצאת הוא רק אם בביתו לא יורדים גשמים וכשיצא מהסוכה אזי ניצל מהגשמים, אבל אם גם בביתו יורדים גשמים, אין תועלת במה שיצא מהסוכה, וע"כ חייב לאכול שם [ולדבריו צ"ל שאם בביתו ג"כ יורד גשם אלא שבבית חבירו לא יורד גשם, וחבירו מזמינו לביתו, תלוי הדבר, דאם היה יוצא לצורך כך בשאר ימות השנה מביתו לבית חבירו, גם היום יכול לצאת מן הסוכה מכיון שאין דין שישאר בסוכה ויירטב, אבל אם בשאר ימות השנה היה נשאר בביתו אע"פ שירד שם גשם, גם היום אין לו היתר לצאת מן הסוכה. אלא שצ"ע בכה"ג שבביתו יורד פחות גשם מאשר בסוכה האם מותר לו לצאת, שהרי אינו ניצל לגמרי. ונראה שמותר לו, כיון שעל כל פנים יש לו הרוחה בביתו יותר מסוכה א"כ זהו הכעין תדורו שלו], ואילו לשיטת המהרי"ק אע"פ שבביתו לא יהיה לו יותר טוב יותר כיון שעכשיו בסוכה לא טוב לו, הוא יכול לצאת.

ונראה לבאר מחלוקתם כנ"ל, שהרא"ם סובר שהפטור מהסוכה במצטער הוא בעצם החפצא של הסוכה, והוא מצד שאינו כעין הדירה שלו, וע"כ אם גם בדירתו הוא לא ניצל א"כ זהו דירתו והסוכה נשארת בדרגתה וזהו שכתב "דכעין דירה בעינן", אע"פ שלמעשה הוא מצטער בסוכה עכשיו.

אבל המהרי"ק למד שהפטור של הסוכה הוא מצד צער הגברא וע"כ אע"פ שבביתו אינו מרגיש יותר טוב בכל אופן אינו חייב בסוכה שהרי המצטער פטור מהסוכה.

והנה סמך לפשט זה יש להביא מדברי הט"ז (סי' תר"מ סק"ז), שהקשה על דברי הרא"ם: וקשה פשיטא למה יפטור כשאין לו צער בסוכה יותר מביתו, ותיירץ דס"ד דטעמ' דפטור במצטער, משום דעיקר מצות סוכה להזכיר ענין הסוכה, שנאמר "כי בסוכות הושבת" וזה המצטער הוא טרוד בצערו ואינו שם לבו לזה, ע"כ הוא פטור קמ"ל דהטעם אינו בשביל זה, אלא שכעין דירה בעינן ואין אדם דר במקום צער כל שיוכל להינצל מזה בצאתו ה"נ בסוכה עכ"ד, הא קמן דס"ל להט"ז שטעם הרא"ם הוא משום שכעין דירה בעינן ואם אינו כעין דירתו הרי זה פסול בחפצא ולכן צריך גם להיפך שינצל כעין דירתו. ולפי המהרי"ק הפסול הוא בגברא ולכן הוא פטור אפי' שגם בבית יש צער.

עוד נראה שאף אם נלמד במהרי"ק דס"ל שהפסול הוא מצד החפצא של הסוכה ולא מצד הגברא, אפ"ה הפסול הוא כאשר יש צער לגברא וכמו שהסברנו לעיל בשיטת הר"ן ולא רק מצד החסרון של כעין תדורו.

שודאי לא נאמר לו להמשיך לשבת שם בלי סכך, [אלא ששם יש לו דין ללכת לחפש סוכה אחרת כיון שרק לו עף הסכך אלא שאין זה הנידון שלנו פה], ה"ה כאן כשיורדים כ"כ גשמים שהמקפה מסרחת הרי זה כמי שאין לו סכך ושוב אין כאן ביזוי סוכה.

ואילו שאר הראשונים שלא חילקו בין קודם שנכנס לסוכה לאחר שנכנס לסוכה, ס"ל שתמיד הפטור הוא מצד הגברא, שהוא מצטער ולכן פטור מן הסוכה, אבל הסוכה נשארת סוכה בכל מצב, ואין חשש של נראה כמבעט ויוצא מסוכתו, כיון שניכר שעושה כן מחמת הגשמים. והשיעור של תסרח המקפה לדבריהם הוא לא שיעור שבו הסוכה יוצאת מדין סוכה, אלא שרבנן נתנו שיעור כזה כדי שלא יבואו לזלזל בסוכה, שכל אחד יאמר שהוא מצטער אפי' במשהו, ע"כ נתנו שיעור שבו הוא ודאי מצטער. ולכן אין חילוק אם הוא כבר נכנס לסוכה או שעדיין לא נכנס אלא השאלה היא אם הוא מצטער או לא.

או אפשר לומר, שרבנן נתנו את השיעור הזה למי שלא יודע לשער בעצמו אם הוא כבר מספיק מצטער, וכדי שלא יבא להחמיר על עצמו נתנו לו את השיעור של תסרח המקפה.

יוצא לפי הנ"ל שלהר"ן, לפי איך שרצה ללמוד לפני שחזר בו, יש פסול בעצם הסוכה כשיורד גשם בשיעור שתסרח המקפה, אבל לשאר הראשונים אין פסול בעצם הסוכה אלא שהגברא פטור משום מצטער.

חילוק יסודי בין שיטת הר"ן לשיטת הריטב"א

ד. והנה הריטב"א כתב, תנא, משתסרח פי' שממהרת ליפגם יותר, וקולא היא, והיכא דנשבה זיקא ומייתא צבותא ואנינא דעתיק בהו, מצי נפיק מהתם כדאיתא בעובדא דרב יוסף, וטעמא משום תשובה כעין תדורו, וממשיך הריטב"א: ת"ר היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וכו', ומינה שאם לא היה אוכל עדיין וראה גשמים באין ושמים מתקדרין בעבים שאוכל חוץ לסוכה ואין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור כל סעודתו.

והנה במושכל ראשון, דברי הריטב"א הם ממש כדברי הר"ן הנ"ל, שמחלק בין קודם שנכנס לסוכה לבין אחר שנכנס לסוכה, שאחר שנכנס לסוכה צריך לחכות עד שתסרח המקפה, משא"כ קודם שנכנס לסוכה, אין צריך להמתין. אולם אחר העיון בדברי הריטב"א יראה שיש הבדל עצום בינו לבין הר"ן, שלפי הר"ן פטור מלהיכנס לסוכה רק אם כבר החלו לרדת גשמים והוא מצטער מחמתם, אבל קודם שירדו גשמים חייב בסוכה, ואילו להריטב"א, אע"פ שעדיין לא ירדו גשמים אלא שרואה שהשמיים מתקדרים בעבים הרי הוא פטור מסוכה.

ונראה לבאר את מחלוקתם שאה"נ שניהם סוברים שירידת גשמים בשיעור של תסרח המקפה, פוסל את החפצא של הסוכה וכו"ל, אלא שהר"ן סובר שהצער שמצטער בקיום מצוות סוכה הוא המודד לסוכה שתיפסל, ולכן, אם מצטער מן הגשמים קודם שנכנס לסוכה, אפילו בצער קל לא הטריחו אותו להיכנס לסוכה, מכיון שאין חשש של נראה כמבעט בסוכה, אע"פ שיש עדיין שם סוכה, יש לגברא פטור של מצטער, אבל אחרי שנכנס לסוכה, צריך שיהיה לו צער בשיעור כזה שהסוכה תאבד את שמה דהיינו שתסרח המקפה, כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו.

והריטב"א ס"ל שלומדים את הפטור משום "תשובה כעין תדורו", אלא שלפני שירדו גשמים שרואה שמתקדרים השמים הפטור מצד הגברא, שבביתו הוא לא היה נכנס בכה"ג ולכן לא מטריחים אותו, אבל לאחר שכבר יושב בסוכה והחלו לרדת גשמים הפטור בחפצא וזה בשיעור של תסרח המקפה.

נפק"מ למעשה אם זה פסול של חפצא או גברא

ה. והנה לכאורה יש נפק"מ גדולה בין שיטת הר"ן והריטב"א, ולשיטת שאר הראשונים, דלשיטת הר"ן והריטב"א דס"ל שיש פסול בחפצא, אם רוצה להחמיר על עצמו ולאכול בתוך הסוכה אינו יכול, ואסור לו לברך על ישיבה זו לישב בסוכה, כיון שהסוכה לא סוכה על מה יברך.

עוד נפק"מ באם אכל בלילה ראשון כזית בתוך הסוכה כשירדו גשמים,

יוצא איפה לפי פשט זה שהר"ן והריטב"א יחלקו במחלוקת הרא"ם והמהרי"ק שהר"ן סובר כהמהרי"ק ואילו הריטב"א סובר כהרא"ם.

נראה לתלות בזה מחלוקת הראשונים אם חייב לאכול ליל ראשון בסוכה כשמצטער

ז. אחר שהוכחנו שיש מחלוקת ראשונים בסיבת הפטור של ירדית הגשמים, נבא לבאר מחלוקת ראשונים בדן ירדית גשמים בלילה ראשון האם חייב לאכול בסוכה או שהוא פטור.

התוס' בברכות (מט: ד"ה אי בעי) בדברי הגמ' לענין שכח להזכיר בברכת המזון מענין היום האם צריך לחזור ולברך או לא, וכתבה הגמ' שבר"ח אינו צריך לחזור כיון שאינו חייב לאכול לחם שאם רוצה יכול לאכול פירות וכדו' משא"כ שבת ויו"ט חייב לחזור ולברך כיון שחייב לאכול לחם, והקשה התוס' מהגמ' בסוכה (דף כז.) במחלוקת ר' אליעזר ורבנן, שר"א מחייב לאכול י"ד סעודות בסוכות כעין דירתו ואילו רבנן סוברים דאינו חייב, ואדרבה כעין דירתו שאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל, לבד מלילה ראשון שחייב דגמרינן ט"ו ט"ו ממצה וכמו ששם חייב ה"ה פה. א"כ שואל תוס' רואים שאין חיוב לאכול ביו"ט, ומתרץ תוס' שאין חיוב מצד סוכה אבל יש חיוב מצד יו"ט וע"כ חייב לחזור אם לא הזכיר מעין המאורע של יו"ט, אלא ששואל תוס' מה הנפק"מ אם חייב לאכול מצד יו"ט או מצד סוכה, הרי כשאוכל, חייב לאכול בסוכה ותי' תוס' בשם ר"י שהנפק"מ באם ירדו גשמים בלילה הראשון שהוא חובה כי למדנו ט"ו ט"ו ולכן חייב לחזור לסוכה אחר שיפסקו הגשמים, משא"כ אם זה מצד יו"ט הוא כבר יצא ידי חובתו. ובזה מיושב שבהזכרת מעין המאורע חייב לחזור מכיון שיש חיוב לאכול ביו"ט משא"כ בסוכה שמדברים לענין חיוב סוכה שאינו חייב אלא בליל יו"ט ראשון.

והנה הר"ן הביא מחלוקת בדן זה, י"א שביו"ט ראשון של חג צריך לאכול כזית בסוכה אע"פ שיש גשמים, והטעם משום שלומדים טו טו מחג המצות וכמו ששם חייב, ה"ה פה, ודלא כשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' ע"ח) שכתב נ"ד שאין המצטער ואשר ירדו עליו גשמים עד שתסרח המקפה חייב לאכול בסוכה אפי' בלילה הראשון, דתשבו כעין תדורו אמרינן וכו', ושניהם דלא כהתוס' הנ"ל שכתב שאחר הגשמים יכנס חזרה לסוכה ולא בשעת הגשמים, וכתב הב"י שמדברי הכל בו משמע כהרשב"א ויעויין בתרומת הדשן סי' צה שהאריך.

ונראה שיסוד מחלוקתם ג"כ בהנ"ל, שבלייל טו' התחדש חיוב על הגברא לאכול כזית בסוכה ואין פטור מצטער. והי"א שהביא הר"ן סוברים שהפטור הוא בגברא ומכיון שאין פטור מצטער בלילה הראשון הוא חייב לאכול בסוכה אע"פ שיורדים גשמים, ואילו הראשונים האחרים סוברים כהריטב"א שיש פטור בחפצא דלא הוי כעין תדורו וממילא אין לו סוכה לשבת בה. אלא שישנה עוד מחלוקת האם מטריחים אותו לחזור אחרי הגשמים לסוכה.

גם המחלוקת אם בעי "מקפה" לפניו ניתן לתלות בזה.

ח. עוד מחלוקת יש בין הטור והסמ"ג, באם אין לפניו מקפה ויורדים גשמים בשיעור של תסרח המקפה האם פטור או לא, דדעת הטור שחייב בסוכה שכל הפטור הוא רק אם יש לפניו מקפה ועלולה להתקלקל, אבל אם אין לפניו מקפה הרי זה חייב בסוכה משא"כ הסמ"ג ס"ל שאפי' אין לפניו מקפה הרי זה פטור, ובב"י הקשה על דברי הטור דלדבריו יוצא שהמשנה לא כתבה שיעור מתי יוצאים כשאין לפניו מקפה וע"כ הסכים לפשט הסמ"ג.

ונראה לבאר את מחלוקתם שהטור ס"ל שטעם הפטור בירדו גשמים הוא בגברא דהיינו שהוא המודד לצער, וכשיש לפניו מקפה הוא פטור כיון שזה צער גדול, אבל כשאין מקפה רגילים להתהלך או לשבת גם כשיש גשם, ולפי"ז אם יש גשם בשיעור שרגילים להיכנס תחת גג של בית או בזמן שהולך לשון גם הטור מודה שהוא פטור כיון שמצטער, אבל הסמ"ג ס"ל שטעם הפטור הוא מצד שיש פסול בחפצא ולכן לא איכפת לי שאין לפניו מקפה דזהו רק מודד מתי הסוכה מאבדת את שמה, שהיא לא כעין תדורו.

ונראה שהם לשיטתם לענין אכילה בלילה ראשון כשיורדים גשמים,

דהטור ס"ל שחייב לשבת בסוכה והיינו כנ"ל שזהו רק אם נאמר שסיבת הפטור הוא בגברא אזי אמרינן ליה שיאכל בתוך הסוכה כיון שיש מצווה דאורייתא, ואילו הסמ"ג ס"ל שאינו יכול לאכול כלל בליל ראשון כשיורדים גשמים, והיינו משום דס"ל שהפסול בחפצא ואין לו סוכה.

א"כ יוצא כמה נפק"מ במחלו' הנ"ל האם הפטור בגברא או בחפצא. א. האם צריך שתהיה מקפה לפניו. ב. האם יכול לברך, שאם הפטור בחפצא והוא יברך אזי זו ברכה לבטלה אבל אם זה פטור בגברא יש לדון אם זו ברכה לבטלה, כדלקמן. ג. במחלוקת הרא"ם והמהרי"ק האם פטור כשבביתו אין לו פחות צער. ד. במחלוקת הר"ן והריטב"א הנ"ל לגבי ירדית גשמים.

בזה נביא לבאר מחלוקת הט"ז והפמ"ג

ט. ודאיתנא להכי נבאר מחלוקת הט"ז והפמ"ג לעיל אות א', ונעתיק את לשון הרמ"א תרל"ט ס"ה שוב כדי לבארו, וז"ל: אבל לילה ראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדים וכתב הט"ז ס"ק י"ז משמע, ולא בשניה [פי' דבליל יו"ט שני אין צריך לאכול בסוכה] וטעמו כמש"כ בשם פסקי מהרא"י דסמכין על סמ"ג [מה שכתוב בט"ז סמ"ק הוא טעות סופר] ואו"ז דס"ל דאפי' בלילה הראשונה אין חיוב בירדו גשמים, וע"כ צ"ע במ"ש כאן אח"כ ויקדש בסוכה וכו' דמשמע שמברך לישב בסוכה, וקשה דלפי הסמ"ג ואו"ז הוי ברכה לבטלה דהא אין חיוב לאכול כלל בירדו גשמים אפילו בראשונה [פי' בלילה ראשון] ומכאן זה כתב הט"ז שעל כרחך דברור לן דקים לן כסמ"ק ואשר"י, דבלילה ראשון הוי חובה בירדו גשמים ואין חשש ברכה לבטלה [פי' דלא מכאן ספק פסקנו כן אלא כדבר ברור וע"כ מברך ג"כ לישב בסוכה] א"כ יש לנו להחמיר גם בשניה דהא בהא תליא, ע"כ נראה דגם בלילה שניה יש חיוב בכזית בירדית גשם אלא דבשני אין לברך לישב בסוכה וכו' עכ"ד.

נראה מדבריו דס"ל שמברכין בלילה הראשון לישב בסוכה, דנקטינן כהשיטות שהפטור הוא בגברא, וע"כ בליל ראשון אמרינן ליה שיאכל ויברך, וכן לכאורה מוכח מדברי הרמ"א שכתב דבלילה ראשון צריך לאכול בסוכה, אלא שקשה מה שכתב הרמ"א בסעיף ז' שכל המחמיר על עצמו הרי זה מן ההדיוטות ואינו מקבל שכר. ולכאורה אם הוא רוצה להחמיר על עצמו, וז"א שיש לו יותר הנאה בקיום המצווה מאשר לעזוב את הסוכה ולאכול בבית, ולמה קוראים לו הדיוט [ועיין כעין טענה זו בדברי החכמת שלמה לקמן], ואפי' אם נאמר שהוא הדיוט למה אינו מקבל שכר הרי יש פה סוכה, והוא ישב בסוכה כשרה כיון שאין פסול בחפצא ואפשר שאפי' יכול לברך לישב בסוכה, ועי' במ"ב ס"ק מה'.

ואילו הפמ"ג פליג על הט"ז וס"ל שאף אם יושב בליל ראשון בתוך הסוכה לא יברך דספק ברכות לקולא, וס"ל שבאמת נוקטים כהשיטות שאין יושבים בליל ראשון היינו הסמ"ג והאו"ז ולכן לענין לשבת בסוכה חייב דהוי ספק דאורייתא שמא יש פה סוכה כהשיטות השניות דחיישין להו, אבל לענין ברכה לא יברך דהוה ספק. ודלא כהט"ז שנקט בפשטות בשיטת הרמ"א דקיי"ל כהסמ"ק והאשר"י ולדבריו מובנים דברי הרמ"א שכתב שהמחמיר נקרא הדיוט ואינו מקבל שכר כיון שהעיקר כהשיטות שאין סוכה כלל וא"כ במה יחמיר.

וראיה לדברי הפמ"ג, שהרי הרמ"א פסק שאפי' אין תבשיל לפניו הרי זה פטור מהסוכה דהיינו כהסמ"ג, ודלא כהטור שצריך שיהיה לפניו מקפה א"כ מוכח דס"ל שהפטור בחפצא דהא בהא תליא כנ"ל ע"כ ס"ל להפמ"ג בשיטת הרמ"א שלא יברך.

דין ודברים בדברי ה'חכמת שלמה'

י. והנה החכמת שלמה בא ליישב שיטת הט"ז, וכתב שאף להחולקים על תוס' ומתריצים בענין אחר את הקושיא ולא מדין ירדית גשמים, מ"מ הם מודים לדניא שחייב לשבת בלילה ראשון, משום שיש להבין זה גופא מאיפה המשנה יודעת שפטור מצד מצטער, וא"א לומר משום שחסר בכעין תדורו שא"כ למה המשנה נתנה שיעור של תסרח המקפה שתתלה בשיעור אם היה יוצא ככה"ג מביתו [ולכאורה אינו מובן שהרי הא גופא המשנה באה לומר שאדם יוצא מביתו בשיעור של תסרח המקפה אבל אה"נ אם יש לו אוכל שנסרח קודם ייצא לפני כן, ואדרבא המשנה כתבה את השיעור הזה כדי ללמדנו שדווקא באוכלים השיעור

הראשונים למדו גז"ש ט"ו ט"ו מחג המצות ולכן חייבו לאכול בסוכה בליל ראשון ומה שהסמ"ג פטר מי שאין לפניו מקפה ודלא כהטור היינו משום דס"ל שבכה"ג הגביר מצטער אע"פ שאינו אוכל עכשיו מקפה וזהו שיעור שלא יבואו לזלזל בסוכה שכל אחד יאמר שהוא מצטער.

וע"כ הקשה שאין הטעם משום כעין תדורו אלא משום הצער וכן ביאר בטעם התורה שע"כ הוא פטור כיון שאינו נהנה מהאכילה הזו והוי כלא אכל, וע"כ כתב גם י"ל שיש לו הנאה מקיום המצווה וכן מה שכתב לבסוף שהטעם הוא משום שיכול לברך כמו נשים דהיינו מכיון דס"ל שאין פסול בסוכה אלא שיש לו צער ע"כ הוא יכול לקיים בתורת אינו מצווה ולאפוקי מהסמ"ג שסובר שאינו יכול לברך.

מה שקשה לפי זה והנראה לתרץ

יב. אלא שא"כ קשה מה שכתבנו לעיל בשם הט"ז סי' תר"מ סק"ז על דברי הרא"מ שהוכחנו מדבריו דס"ל שהפטור הוא משום דכעין דירה בעינן וע"כ צריך שבצאתו מהסוכה ינצל מהצער ואם כדברינו הדרא קושית הט"ז לדוכתא שפשיטא שלא ייצא מהסוכה בחינם

ונראה לומר דס"ל להט"ז גם בדעת הרא"מ שהפטור הוא בגבירא, אלא דכוונתו שצער פ"י לא סתם צער אלא צער כזה שבצאתו מהסוכה הוא ינצל ממנו אבל צער שלא ינצל ממנו אין זה מקרי צער והטעם הוא משום דכעין דירתו בעינן אבל באמת פסול בחפצא ליכא.

משא"כ הפמ"ג למד שעיקר הפטור בדברי הסמ"ג הוא משום שיש פסול בעצם הסוכה ולכן לא ניחא ליה בכל ההוכחות של החכמת שלמה, ואולי גם הוקשה לו כל הקושיות שהקשנו, ולכן הכריע שלפחות הוי ספק ואין לברך.

הלכה למעשה

יג. ואין אנו באים להכריע בין הני גדולים אולם נראה דכיון דמדברי הרמ"א אין הכרע כמאן ס"ל אי כהט"ז או כהפמ"ג [ואע"פ שפסק הרמ"א כהסמ"ג שאין צריך שיהיה לו מקפה לפניו וא"כ מוכח דס"ל דהוה פסול בחפצא וכדלעיל הא תירצנו שגם הט"ז יכול ליישב את דבריו עם דברי הסמ"ג] וכן לכאורה מוכח מדברי הרמ"א לקמן סי' תר"מ ס"ד שפסק כדברי הרא"מ שצריך שינצל מצער הסוכה בצאתו [ואע"פ שהט"ז יכול ליישב שיטתו עם שיטת הרא"מ וכדלעיל לכאורה פשוט הדברים אינם כן] ועל הט"ז קצת קשה אמאי הוה הדיט וכדלעיל וכן נראה מדברי הגר"א, ע"כ מידי ספיקא עכ"פ לא נפקין ונראה דמי שאינו מברך יש לו על מי לסמוך.

כסא דנחמא

בזאת נשגר כוס תנחומים
קמיה מורה דרכיו ומנחה נתיבותיו

מרן עמוד ההוראה הגאון הגדול
רבי עזריאל אוערבאך שליט"א

ואחיו הגאון הגדול מורי רבי מאיר שמחה אוערבאך שליט"א

על הכאב הגדול בהסתלקותו לשמי רום של אחיהם

הגאון הגדול רבי מרדכי אוערבאך זצ"ל

מקים עולה של תורה בעיר תל אביב

בעל הנחמות ינחמכם בכפליים ויזכו להמשיך להאיר עיניהם
של ישראל בתורת ה' ולא ידעו עוד מצער

מערכת הביטאון

הוא כן אבל בשינה או לצורך לימוד וכדו' השיעור הוא אחר כנ"ל בדברי הטור וכמו שכתב הט"ז עצמו בס"ק ט"ז] ומוסיף החכמת שלמה שאף אם נאמר שהטעם הוא משום כעין תדורו יש לומר שזהו טעם הפסוק והיינו כיון דאכילת שאר הימים רשות א"כ אם רצה לא היה אוכל ולא היה חייב בסוכה רק שהתורה גזרה אם רוצה לאכול או לישן אז חייב בסוכה וא"כ תינח אם האכילה או השינה הוי לו תענוג אז נחשב האכילה הנאה והיכי דבעי להנות בעינן סוכה אבל במצטער או בירדו גשמים בשיעור שתסרח המקפה א"כ אין אכילה ושינה זו תענוג לו רק צער וכל היכי דהוי צער אין זה אכילה ושינה והוי כלא אכל ולא ישן וממילא פטור מסוכה וא"כ תינח בשאר הימים דהוי רשות אבל בלילה הראשונה דהוי חובה לא תלוי מלתא בהנאתו כלל ולו יהא דאינו נהנה חייב בסוכה והרי אף באין לו תאוה לאכילה חייב לאכול בסוכה לכך מה בכך דמצטער באכילה זו סוף סוף חייב בסוכה [והנה לכאורה טענה זו של החכמת שלמה אפשר לטעון רק אם נאמר שטעם הפטור הוא בגבירא, אפשר לחלק בין שאר הימים שהאכילה רשות וצריך הנאה ובין יום הראשון שאין תלוי בהנאה כלל, אבל אם נאמר שטעם הפטור הוא מצד שאין פה סוכה כלל, מה אכפת לן שאין דין הנאה הרי יש פה חשש אחר שאין לו סוכה כלל].

וממשיך החכמת שלמה גם י"ל בזה כיון דהוא חובה עליו לאכול א"כ המצווה בעצמה הוי הנאה לו שמקיים המצווה לכך חייב בסוכה [ועיין מה שהקשנו לעיל על הט"ז בכעין זה] וכו' וא"כ יצא צערו בהנאת קיום המצווה ולא נחשב מצטער [ואיני מבין דאם לפי סברא זו אף בשאר ימים צריך להיות לו הנאה שהרי התורה אמרה שכשהוא רוצה לאכול הוא חייב לאכול בסוכה אלא שהרשות בידו לא לאכול וא"כ אם אוכל בשאר ימים למה נחשב מצטער ופטור צריך להיות חייב או לפחות לא להיקרא הדיט כנ"ל] והנה החכמת שלמה הקשה להיפך ביום הראשון אמאי לא נקרא הדיט וע"כ כתב טעם חדש וז"ל: ועוד נראה בטעמו דאף שכתב הרמ"א בשם הגהות מיימוני שהפטור ועושה נקרא הדיט זה בשאר ימים דהרי חזינן שנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא כיון דעכ"פ לאנשים הוי חיוב לכך אף מי שאינו מחוייב אם עושה לא נקרא הדיט אבל בסוכה כיון דאף כל אדם בלי גשמים נמי אינו חיוב רק רשות דאי בעי לא אכיל וכיון דהוי רק רשות לכך דאי בעי לא אכיל שוב אם ירדו גשמים ג"כ אם עושה כן נקרא הדיט וא"כ בלילה הראשונה במקום שאין גשמים יורדין הוי כאן חובה לאכול בסוכה א"כ אף במקום דגשמים יורדין לא גרע הוא מנשים ולכן יכול לקיימו בתורת אינו מצווה ועכ"פ לא נקרא הדיט וא"כ שוב יכול לברך כמו נשים שמברכין על מ"ע שהז"ג ואין כאן ברכה לבטלה וא"כ שוב הוי ס"ס להקל אולי כדעת הסוברים דהגז"ש [ט"ו ט"ו מחג המצות] הוי על חיוב הסוכה בירדו גשמים ואת"ל כאינך פוסקים דלמא הלכה כהפוסקים דנשים יכולות לברך על מ"ע שהז"ג וא"כ ה"נ בזה וכו' עכ"ד וע"כ הכריע כהט"ז שמברך בלילה ראשון.

ולא הבנתי דבריו דמה בכך שנשים מברכות על מ"ע שהז"ג שם האנשים חייבים במצווה ומקיימים אותה כראוי וע"כ הנשים יכולות לברך כי גם הם מקיימות את המצווה כראוי אבל בנידון דידן הרי אף אם נאמר שיש חילוק בין יום ראשון לשאר ימים לענין חיוב אכילת כזית בסוכה אך כשהוא אוכל ביום הראשון בשעת ירידת הגשמים יש בעיה בעצם קיום המצווה, שהרי יורדים גשמים עכשיו וממילא אין לו סוכה לברך עליה וא"כ א"א לומר שיברך כמו אשה כי הרי גם האשה לא יכולה לברך על כזו סוכה כי גם לגבירא אין סוכה לברך עליה ומה"ת לומר שיכול לקיים בתורת אינו מצווה. ועוד הרי גם בשאר ימים כשבא לאכול הוא בחובה ורק הרשות בידו לא לאכול וא"כ שוב שיכול לברך בתורת אינו מצווה ואמאי נקרא הדיט.

הבנה מחודשת לפני דברי החכמת שלמה

יא. אלא נראה שלחכמת שלמה היתה הבנה חדשה בשיטת הסמ"ג דלעיל גבי מקפה, שאנחנו למדנו שהפטור מצד החפצא והוא למד שהפטור מצד הגבירא ולפי"ז הבין בסמ"ג שהצער של הגבירא יוצר פטור לגמרי עד כדי כך שאם יישב בתוך הסוכה ברכתו לבטלה משא"כ שאר